

ПРОСВІТНИЦТВО УЧЕНОГО ГУРТКА КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКОЇ ЛАВРИ В ХVІІІ СТ.

А Розглянута та охарактеризована просвітницька діяльність ученого гуртка Києво-Печерської Лаври в Україні. Встановлено, що в зазначений період Лавра була не тільки релігійним, але й визначним науково-освітнім центром, навколо якого гуртувалися представники української духовної та інтелектуальної еліти. Проаналізовано позитивний вплив ученого гуртка Лаври на освіту суспільства.

Ключові слова: духовна еліта, просвітницька діяльність, учений гурток, лаврські вчені.

Василий Фазан. Просветительство ученого кружка Киево-Печерской Лавры в XVIII в.

А Рассмотрена и охарактеризована просветительская деятельность ученого кружка Киево-Печерской Лавры в Украине. Установлено, что в отмеченный период Лавра была не только религиозным, но и выдающимся научно-образовательным центром, вокруг которого объединялись представители украинской духовной и интеллектуальной элиты. Проанализировано позитивное влияние учёного кружка Лавры на образование общества.

Ключевые слова: духовная элита, просветительская деятельность, учёный кружок, лаврские учёные.

V. Fazan. Enlightenment work of scientist of group of the Kyiv lavra of the Caves in 18th century.

S Considered and described activity of scientific group of Kyiv lavra of the Caves in Ukraine. It is defined that, in the noted period Kyiv lavra was not only religious but also prominent a scientific & educational center and uniting center for representatives of the Ukrainian orthodox and intellectual elite. Positive influence of scientific group of Kyiv lavra of the Caves on formation of society is analyzed.

Key words: orthodox elite, Enlightenment work, scientist, group, Kyiv lavra of the Caves scientists.

Актуальність. Історію Києво-Печерської Лаври ХVІІ–ХVІІІ ст. неможливо розглядати без зв'язку з різними науковими гуртками, що виникали в її стінах. Гуртки базувалися на всебічній підтримці й спільності завдань у просвітництві з Києво-Печерською Лаврою, готували активних захисників православної віри, визначних людей, котрі несли в маси ідеї культури й просвітництва. Для подальшого розвитку необхідно нам знати й володіти педагогічними напрацюваннями попередників, що вимагає проведення ґрунтовного аналізу християнського досвіду просвітницько-виховної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До окремих аспектів вивчення просвітництва духовних закладів досліджуваного періоду зверталися сучасні вчені: А. Бойко, досліджуючи феномен традиційної культури українського народу, а також світську й релігійну діяльність Г. Ващенко; М. Євтух, доводячи необхідність синтезу національних і загальнолюдських цінностей, шанобливого ставлення до рідної культури, мови, релігії; В. Пащенко, вивчаючи виховання молоді засобами християнської етики в системі міжконфесійних стосунків. Але ніхто з вищезазначених науковців не досліджував просвітницько-громадську діяльність Києво-Печерської Лаври та Могиллянської академії (ХVІІ–ХVІІІ ст.).

Мета дослідження полягає у проведенні історико-педагогічного аналізу просвітницько-громадської діяльності ученого гуртка Києво-Печерської Лаври в кінці ХVІІ – перша чв. ХVІІІ ст.

Основний зміст. Зосередження при Києво-Печерській Лаврі значної кількості вихованців Могиллянської колегії-академії сприяло активній діяльності печерського ученого гуртка, започаткованого Єлисеєм Плетенецьким. Тут пишуться найважливіші богословські твори, літературні праці різних жанрів і полемічні трактати, які складали безпосередньо вихідці з лаврського чернецтва та інші київські вчені. У творах Інокентія Гізеля, Лазаря Барановича, Феодосія Софоновича, Феодана Прокоповича та інших

письменників висувалися ідеї неперервності української історії, починаючи від доби Київської Русі [12, с. 39]. Були й спроби охопити історію всього східного слов'янства, зокрема цю мету ставив компілятивний твір економа Києво-Печерської Лаври Пантелеймона Кохановського «Обширный синопсис русский», укладений на основі частин «Кройніки» Феодосія Софоновича. Водночас історична концепція П. Кохановського відмінна від творів Ф. Софоновича. Автор «Обширного синопсиса русского» розглядає Київ як релігійний центр усієї Східної Європи, велику увагу приділяє Києво-Печерській Лаврі, а також історії Російської держави, що було, очевидно, наслідком об'єднання України з Росією. Впливу «Кройніки» зазнав ще один твір Кохановського – «Хронограф» (1681). Певний вплив «Кройніка» справила і на Чернігівський літопис (звід), автором однієї з частин якого, як припускає Ю. А. Мицик, міг бути ігумен Видубицького монастиря, згодом Чернігівський архієпископ Феодосій Углицький, виходець із лаврського братства. Тим самим лаврське чернецтво сприяло популяризації в Україні важливих історичних творів.

Особливу увагу лаврські вчені відводили тематиці засновників Печерського монастиря. Саме звернення до київських святинь використовувалося для патріотичного виховання в стінах Академії, так і Лаври. В умовах інтенсивної колонізації (ХVІІ ст.) і русифікації (ХVІІІ ст.) української культури це сприяло зміцненню її національних позицій, а тим самим і підвалин української державності, що стверджує і Н. Яковенко: «... опертя на київське середньовіччя відіграло для українців ХVІІ ст. актуальну ідеологічну роль, оскільки реставрація київської державно-політичної самосвідомості народу оживляла в уяві читача процеси, пов'язані з витоками національної державності й культури» [1, с. 91].

Культурно-освітня праця в Лаврі вихованців Києво-Могиллянської академії обумовила напрям діяль-

ності печерської друкарні відповідно до вимог часу. Керівництво видавничого осередку користалося досвідом і освіченістю цієї елітарної частини лаврського чернецтва, покладаючи на неї основні обов'язки щодо підготовки книг до друку. Одні з них займалися перекладами з грецьких і латинських оригіналів на тогочасну українську чи польську мови, інші перевіряли готовий переклад, займалися корекцією друку. Найосвіченіші, насамперед самі архимандрити й керівники друкарні, писали передмови до творів, готували до них науково-довідковий апарат. Як відомо, Лавра особливо уважно ставилася до оформлення своїх видань і досягала, завдяки своїм кваліфікованим працівникам, високої досконалості надрукованих творів.

Для просвітницької роботи в стінах Печерського монастиря велике значення мала та обставина, що, крім вихованців Академії, які зразу ж по закінченні навчання поступали в Лавру з метою прийняття чернецького постригу, та тих, які, ще перебуваючи в стінах навчального закладу, поєднували навчання з монастирським послушанством «в надежде монашества», в Лаврі гуртувалася значна кількість її постриженців, котрі, виконавши за велінням Синоду свою духовну службу в різних російських єпархіях (як правило, на високих ієрархічних посадах), поверталися в рідну обитель «на покой», дотримуючись чернечої обітничі. Останні, набувши великого досвіду педагогічної та адміністративної діяльності, продовжували свою культурно-освітню працю в стінах Печерського монастиря. Разом із новоприбулими вихованцями Академії, а також ієромонахами з певним стажем служби в Лаврі, вони виконували важливі справи за дорученням світської й церковної влади. Зокрема, в 1741–1742 рр. колишній викладач Смоленської семінарії Арсеній Піонтницький і Варнава Старжицький, якого лаврська адміністрація після вчителювання в Київській академії призначила ігуменом приписного Дятловицького монастиря, а згодом – начальником Китаївської пустині й екзаменатором, працювали над «Книжицей для основательнейшого знання калмикам християнского закона». До цієї роботи був залучений також колишній архимандрит Харківського Преображенського монастиря Йосип Занкевич, що перебував у Лавру на спокій [2, с. 163]. Ці ж особи в 1743–1746 рр. працювали в очолюваній ректором Києво-Могилянської академії Сильвестром Кулябкою групі духовних осіб, яка за дорученням Синоду займалася складанням «Книжицы о собственных всякого чина должностях» [4, с. 289]. У 50-х рр. XVIII ст. у зв'язку з виправленням «Четы-Міней» Дмитра Ростовського і «Патерика Печерского» київський митрополит, колишній печерський архимандрит Тимофій Щербацький наказав створити в Лаврі особливу комісію з «людей в священном писани и церковных историях искусных и учительных от всякого их послушания уволив к тому делу на коште лавры, которой собственная польза с печатания тех книг зависит...». До складу цієї комісії ввійшли згадані Йосиф Занкевич, Варнава Старжицький і Арсеній Піонтницький, а також керівник друкарні Веніамін Фальковский, з якими Тимофій Щербацький, як доповідав Синоду, вже обговорював «Четы-Міней» [6, с. 639].

Окрім зазначеної наукової діяльності, відомо також, що лаврські ієромонахи (Мартин Лобач, Ге-

деон Онискевич, Митрофан Косач, Варнава Старжицький та ін.) брали в 1729–1743 рр. участь у діяльності комісії для кодифікації українського права як перекладачі і переписувачі «книг правних». Взагалі лаврські ченці з вихованців Академії високо цінилися як знавці латині, польської, грецької та інших мов. Це неодноразово відзначав у своїх листах видатний діяч епохи Лазар Баранович, прирівнюючи рівень київської вченості до рівня найавторитетніших освітніх осередків Європи. «Пускай бы кто-нибудь из отцев училищного братства переложил латынь, в одном месте с избытком употребленную, на язык польский, – звертася він до печерського архимандрита з приводу видання одного зі своїх польськомовних творів, – я неперелагал ради скорости, а на севере у меня скорее можно найти охотника, нежели латинщика; Киев этим славен. Как это русский Париж, то из Киева, как из разумной головы, ежели не выдадут ответа, – замолкнет дело это навсегда» [8, с. 117]. Високу освіченість київського духовенства відзначав також відомий мандрівник Павло Алеппський. «Среди этих настоятелей монастырей есть люди ученые, законоведы, ораторы, знающие логику и философию и занимающиеся глубокими вопросами» [9, с. 9].

При Лаврі активно діяв інститут проповідництва, створений зусиллями печерського архимандрита Єлисея Плетенецького – ідейного попередника Петра Могили. У другій половині XVII ст. лаврськими проповідниками було чимало відомих тогочасних церковно-політичних діячів, для яких ця посада служила своєрідним перехідним щаблем до вищої, як правило, архієрейської посади. Відомо, що в 1673–1680 рр. проповідував у Лаврі Варлаам Ясинський, згодом печерський архимандрит [3, с. 339]. Напередодні свого високого призначення в Росії займався проповідництвом у Лаврі Стефан Яворський і, одночасно з роботою над «Четы-Мінеями», Дмитро Ростовський. Зокрема, останній 24 лютого 1685 р. виголосив проповідь у рік з дня поховання Інокентія Гізеля, з приводу чого його сучасник, печерський архимандрит Варлаам Ясинський називав Ростовського «искусным и благоразумным проповедником слова Божия» [2, с. 43]. У свою чергу, Дмитро Ростовський у листі до Стефана Яворського від 19 грудня 1707 р., порівнюючи богословів-просвітників із ченцями-пустельниками, так оцінював роль проповідництва в тогочасному суспільному житті: «...овыи (пустынножители) имуще благодать, о себе токмо пекутся; иные же (учители и слова Божия проповедники) иных души пользоваться тщатся; сии оных много превышают» [12, с. 541].

Проповідництвом займалися також інші вихідці з лаврського братства. Так, Гедеон Одорський у дедикації Катехизиса згадував про свою 25-річну проповідницьку діяльність «на киевских церковных амбонах» (на межі XVII–XVIII ст.) [10, с. 51]. Печерськими казнодіями значилися також Синесій Залуцький, Афанасій Миславський, Тимофій Александрович та багато ін.

Варто відзначити ту обставину, що, твердо відстоюючи духовні цінності православ'я, освічені богослови Лаври не поділяли позицій агресивного антикатолицизму, закликали до християнської віротерпимості і взаєморозуміння між представниками різних конфесій. Характерні в цьому контексті погляди Стефана Яворського, екуменічна діяль-

ність якого мала багато спільного з його попередником – Петром Могилою, а саме: у своїй polemічній діяльності і зміцненні позицій православ'я вони творчо використовували все те цінне, чим володіли інші конфесії. Зокрема, у своєму творі «Камінь віри» Яворський використав праці відомих на той час католицьких богословів – Белларміна та Бекана [5, с. 93]. Подібний стан речей в українському православ'ї, насамперед у проповідництві, викликав занепокоєння в особливих ревнителів православної віри, яке передав у листі до Петра I Єрусалимський патріарх Досифей: «Ныне в той стране глаголемое козацкая земля суть неции, иже в Риме и Польше от латинов научени, и бяху архимандриты, игумены и прочитают неподобная мудрования в монастырех...» [7, с. 3].

Значна кількість освічених осіб, котрі гуртувалися при Лаврі, та їх різностороння просвітницька діяльність у тісному зв'язку з Київською академією надавала Печерській лаврі характеру науково-освітнього центру, хоча після короткочасного функціонування створеної Петром Могилою в 1631 р. школи Лавра не мала при собі власних загальноосвітніх навчальних закладів. Цікавим у цьому контексті є свідчення, яке подає К. Харлампович, хоч і піддає його сумніву: «По весьма недостоверной «Хронике русского театра», – заявляє автор в одній із приміток, – в 1699–1700 рр. в Киево-Печерской Лавре обучались (великорусские) студенты Григорий

Палицын, Константин Дьяконов, Федор Белозерский – главные действующие лица в разыгранной 1 января 1700 г. пьесе Дмитрия Тупталы «Кающийся грешник» [11, с. 414].

Висновки. Отже, Києво-Печерська Лавра зазначеного періоду була не тільки релігійним, але й визначним науково-освітнім центром, навколо якого гуртувалися представники української духовної та інтелектуальної еліти. У час панівного становища польської культури (XVII ст.) та інтенсивної русифікації України (XVIII ст.) звернення лаврських науковців до просвітництва України з часів Київської Русі сприяло зміцненню національно-освітніх позицій Української держави.

Література

1. Mediaevalia Ucrainica: ментальність та історія ідей. – К., 1992. – Т. I. – 122 с.
2. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – Отд. II (1721–1795) / под ред. Н. И. Петрова: В 5 тт. – К.: Тип. КПЛ., 1904–1908.
3. Варлаам Я. Митрополит Киевский и Малая Россия (1690–1707 г.) / Я. Варлаам // Киевские епархиальные ведомости. – 1905. – №12. – С. 29, 31–35, 49–50.
4. Вишневский Д. Киевская Академия в первой половине XVIII века / Д. Вишневский – К., 1903. – 371 с.
5. Захара І. С. Стефан Яворський. / І. С. Захара. – Львів: Каменяр, 1991. – 111 с.
6. Описание документов и дел, хранящихся в архиве Св.Синода: в 39 т. (1542–1759). – СПб., 1868–1910.
7. Пекарский П. Наука и культура в России при Петре Великом / П. Пекарский. – СПб., 1862. – 694 с.
8. Письма преосвященного Лазаря Барановича. – Чернигов, 1865.
9. Путешествие Антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века: в 5 вып. – М., 1896–1900.
10. Стратий Я. М. Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могилянской академии. / Я. М. Стратий, В. Д. Литвинов, В. А. Андрушко. – К.: Наукова думка, 1982. – 346 с.
11. Харлампович К. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь / К. Харлампович. – Казань, 1914. – Т.1. – 878 с.
12. Яворський Стефан. Філософські твори.: в 3-х т. / Стефан Яворський. – К.: Наукова думка, 1992. – Т. 1 – 629 с.

УДК 378.147.88: 622

Анатолій Нізовцев

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ НАФТОГАЗОВОЇ СПРАВИ

Анатолій Нізовцев. Професійна підготовка майбутніх інженерів нафтогазового дела.

Anatoliy Nizovtsev. Training future engineers for oil and gas industry.

A Розглянута можливість удосконалення професійної підготовки майбутніх інженерів нафтогазової справи шляхом застосування системного підходу для оптимального планування, моніторингу й аналізу дослідних і промислових даних та статистичної обробки результатів із використанням комп'ютерних програм. Розроблено програмне забезпечення для отримання точної фізико-математичної моделі, яка враховує нелінійність і динамічність процесів експлуатації свердловин.

A Рассмотрена возможность совершенствования профессиональной подготовки будущих инженеров нефтегазового дела путем использования системного подхода для оптимального планирования, мониторинга и анализа исследовательских и промисловых данных и статистической обработки результатов с использованием компьютерных программ. Разработано программное обеспечение для получения точной физико-математической модели, которая учитывает нелинейность и динамичность процессов эксплуатации скважин.

S The possibility of improvement in training the professional skills of future engineers for oil and gas industry by means of using the systematic approach for optimum planning, monitoring and analysis of experimental and industrial data and for statistical treatment of results with assistance of computer programs has been reviewed. The software for acquiring the exact physical and mathematical model, which considers the non-linearity and dynamical nature of operation processes of boreholes, has been developed.

Ключові слова: професійна компетентність інженера, системний підхід, математична модель, статистичний аналіз, обробка результатів.

Ключевые слова: профессиональная компетентность инженера, системный подход, математическая модель, статистический анализ, обработка результатов.

Key words: professional skill of an engineer, systematic approach, mathematical model, statistical analysis, data analysis

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Рівень наукового, соціально-економічного та суспільного розвитку України як суверенної держави залежить від розкриття творчого потенціалу інженерів, оскільки нові умови господарювання потребують насамперед сформованості професійної компетентності інженера. Зміни,

які виникають у розвитку вищої школи й підготовці фахівців для нафтової та газової промисловості, поглиблення ринкових відносин, демократизація і підвищення конкуренції виробництва ставлять питання щодо подальшого вдосконалення роботи науково-педагогічних колективів ВНЗ і перепідготовки кадрів інженерно-технічних працівників, їхнього ефективного використання [1]. На